

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ: ВІЗІЯ М. ГРУШЕВСЬКОГО-ПУБЛІЦИСТА

Розглянуто спробу М. Грушевського-журналіста інтелектуалізувати українську мовну ментальність посиленням логічно-понятійної компоненти мислення українців. Основна увага звернена на побудову вісниківського дискурсу за законами наукового пізнання, логічного доказу.

Ключові слова: часопис «Літературно-Науковий Вістник», Грушевський-публіцист, українська мовна ментальність, інтелектуалізація.

Рассмотрена попытка М. Грушевского-журналиста интеллектуализировать украинскую языковую ментальность путем усиления логично-понятийного компонента мышления украинцев. Основное внимание обращено на построение вестниковского дискурса по законам научного познания, логического доказательства.

Ключевые слова: журнал «Литературно-Научный Вестник», Грушевский-публицист, украинская языковая ментальность, интеллектуализация.

In the article it is scrutinized the attempts of M. Grushevskiy-journalist to intellectualize ukrainian linguistic mentality by the way of intensification of logical-conceptional component of thought of ukrainians. The main attention is payed on the construction of heralding discourse by the laws of scientific cognition, the logical proof.

Key words: a newspaper «Literary-Scientific Herald», Grushevskiy-publicist, ukrainian linguistic mentality, intellectualization.

Актуальна в царині філології проблема мовної ментальності поступово заявляє про себе й у сфері журналістикознавства (праці О. А. Сербенської). Необхідністю подальшого наукового опрацювання цього аспекту теорії масових комунікацій зумовлена поява нашої статті, мета якої — з'ясування шляхів інтелектуалізації української мовної ментальності, запропонованих М. Грушевським-вісниківцем.

М. Грушевський, етнічний українець, був носієм світоглядного коду українського народу і, зрозуміло, володів повною інформацією про його вартості. Своїми знаннями журналіст намагався поділитися з читачами часопису «Літературно-Науковий Вістник» (Тут і далі цитуємо, зберігаючи мовленнєві особливості оригіналу): На сі теми «української вдачі» я давно збираюсь поговорити... (М. Гр., На укр.т. Ще одн.п.:193).

Надаючи належне значному потенціалові українського менталітету, Грушевський-публіцист не міг не наголосити на тих його особливостях, що перешкоджають поступальному рухові народу-носія: Ті гріхи против культурности, які наш шановний співробітник виказував в галицькім українськім житю, не чужі в повній мірі, як бачимо, і українському життю Росії. Ся боязнь бути людьми і прикладати до свого життя людську мірку. Ся добровільна нищета духовна, се мерзке прибіднюванне — пошиванне себе і своєї суспільности, свого народу і його життя в жебрацьке, старцівське убожество, в людей другої чи третьої сорти, яким немов би то й думати нема що про те, щоб поважати себе як люде: їх смиренні очі немов би й не зможуть піднести ся на ті ясні і свобідні верхи, що вказують дорогу людському походови, світовій думці, а мисль як приборкана птаха немов би засуджена на те тільки, щоб блудити по смітничках домашнього обиходу (М. Гр., На укр.т. Ще пр.к.:133-134).

Це один з тих невтішних аспектів українського світосприйняття, що примусили М. Грушевського, науковця-інтелектуала, взяти в руки гостре перо публіциста, за допомогою якого Професор сподівався змінити ситуацію, здійснити ґрунтовні ментальні зрушення в українській суспільності. А те, що такі трансформації можливі, підказував головному редакторові ЛНВ досвід історика, наприклад: Сини тих батьків, що колись великоросійському нахилови до формалізму та буквоїдства з таким вдоволенням протиставляли українську вдачу, що не надає великої ваги букві, форми, обрядови — тепер стали самі запеклими буквоїдами (М. Гр., На укр.т. З нов.д.:50).

До речі, артикульовані вище М. Грушевським українські ментальні риси Ярослав Радевич-Винницький назвав «синдромом прищепленої безпорадності» і розглядав їх поряд з іншими генетично не властивими українцям, але прищепленими їм негативними властивостями [5, с. 209]. Отож корекція національної ментальності можлива, хоча й не завжди бажана.

Предметом особливо пильної уваги і турботи Грушевського-журналіста став той фрагмент українського світобачення, який учені кваліфікують як домінування емоцій над рацією. «Дослідники української душі, — резюмує В. Храмова, — одностайно підтверджують її емоційно-почуттєвий характер, «кордоцентричність», що відносно зменшує роль раціонально-вольової компоненти у проявах національного характеру» [7, с. 29]. Інтерпретуючи концепцію О. Кульчицького, філософ констатує: «Зменшення питомої ваги «персональної надбудови» розуму

і волі в загальній схемі української психічної структури послаблює... можливості успіху, а тим самим — і стимуляцію активної дії» [7, с. 17]. Багато що в українській історії, на думку Івана Лисого, пояснюється «ірраціональністю української психіки, а отже, домінуванням у ній чуттєвості, незбалансованою волею та інтелектом» [3, с. 46], «ірраціональність позначається... на ослабленні логічного фактора почуттєво-емоційною стихією та формуванні синтетично-образного світосприйняття» [3, с. 49]. Перевага емоційності над раціонально-вольовою складовою, на думку В. Липинського, згубна для політики й узагалі для суспільного життя [2].

Необхідні були нагальні ментальні зміни. Великий Українець убачав їх в інтелектуалізації української мовної ментальності, посиленні логічно-понятійної компоненти мислення українців. «...М. Грушевський, — наголошує М. Романюк, — демонструючи величезні здібності на науково-дослідницькому терені, уміло вводив, з одного боку, науковий елемент, систему аргументації в публіцистичну творчість (підкреслення наше — Л.С.), а з іншого — наукові розвідки наснажував публіцистичністю, вливав у них фермент жвавості та актуальності» [6, с. 8].

Звісно, аргументація, як і полемічність, є жанровою ознакою публіцистики. Утім, погодьмося з Іваном Курганським, що в дискурсах різних журналістів полемічний та аргументаційний елементи кількісно і якісно репрезентовані по-різному [1, с. 53]. За допомогою чітко вибудованої моделі логічної аргументації М. Грушевський прагнув привчити читача «Літературно-Наукового Вістника» до інтелектуальної інформації, здобутої з логічно-понятійних структур, що поступово повинно було стимулювати зростання абстрактно-логічних елементів у ментальному просторі українофона.

Застосування головним редактором ЛНВ наукових методів дослідження каузує побудову публіцистичного твору за законами наукового пізнання, логічного доказу. Композиційний блок вісниківських статей М. Грушевського має свій зачин, аргументуючу і заключну частини.

Основу аргументуючої частини становить фактичний матеріал, поданий у логічно-понятійній формі статистичних та документальних даних. Так, обґрунтовуючи факт незначної численності «учеників і учениць Русинів» (М. Гр., Не д.:90) щодо «числа Поляків», Грушевський-публіцист наводить довгу низку формально-логічних аргументів, в основі яких — точні, незаперечні факти, що дає підставу говорити про логічну де-

монстрацію думки, пор.: В східній Галичині більшість громад (56%) не мають зовсім школи — разом 882 громади, і в них звиш півмільона людности без можливости якої будь осьвіти... Серед учительства Русини в страшній меншости — в східній Галичині на яких 3.500 Поляків і Польок не більше як 1.500 Русинів... В цілій Галичині в 1900 р. було учителів Поляків 2.773, Русинів (власливо греко-католиків) 1.316, учительок Польок 3.424, Русинок 387... З кінцем року шкільного 1902/3 в учительських семінаріях було: 1742 Поляків, 601 Польок, 798 греко-католиків, 111 греко-католичок; на загальне число 3.405 учеників правдивої руської народности ледво чи було богато понад 800, отже коло 25% (М. Гр., Не д.:91). Такі статистичні викладки, звісно, артикулюють апеляцію журналіста до розуму читача.

Залізна логіка аргументації М. Грушевського забезпечується також структурацією суто логічних доведень: добірка фактів подається не суцільним масивом, а градаційно, суть явища розкривається аналітичним шляхом. Формальними показниками логізації думки у ЛНВісниківському дискурсі є:

1) вставні слова, за допомогою яких забезпечується послідовний виклад думки: По перше, треба твердо памятати, що федерація се ніяка маска для замаскування унітарности, єдиної держави, а щось вповні протилежне (М. Гр., Укр.окр.:15); По друге, «Історію» Аркаса зовсім не приходиться ширити за браком ліпшої... По третє, смію висловити своє переконанне, що ніякої конкуренції книжка д. Аркаса Єрусланам Лазаревичам і Бовам Королевичам не зробить... (М. Гр., На укр.т. Ще пр.к.:129);

2) вставні конструкції, які логічно підводять виклад до висновку: Отже, можна було сподівати ся, що серед тодішніх заборон і нагінок на українське слово в Росії, воно залунає нарешті під покровом сього археологічного конгресу... (М. Гр., На укр.т. Н.п.:131); ...Отже консервованне нації було звязане з некультурністю! (М. Гр., На п.ст.:78); Сама по собі отже така репрезентація була-б дуже односторонна, вповні схиблена... (М. Гр., Укр. і п.дн.:9); Тісне єднанне з Галичиною, таким чином, являється незвичайно важним і користним фактором українського життя Росії... (М. Гр., На укр.т. З нов.д.:56); Таким чином українська мова мала стати атрибутом не тільки заграничних, але й свійських Українців (М. Гр., На укр.т. Н.п.:135);

3) маркери логічного розгортання думки: Почати від того, що така мала скількість українського студентства... ослаблює силу українського університетського постуляту супроти вся-

кої агітації против нього... (М. Гр., На укр.т. Б. і д.:435); Далі, з'їзди з'[з]дами, а по за ними є иньша, постійна, незвичайно важна в нинішніх обставинах трибуна — преса... (М. Гр., К.п. і укр.:250); Так що від начальства тут полекші нема чого сподівати ся. Се пункт перший. Пункт другий. Всі отсі так звані бичі і скорпіони, заборони, насідки і штрафи — все воно на користь (М. Гр., На укр.т. Сл.н.м.:332); Нарешті що до дезідерату «кращого історичного твору»,.. що повторюють ся обома оборонцями історії д. Аркаса (М. Гр., На укр.т. Ще пр.к.:131);

4) вставні слова, що використовуються для ілюстрації думки: Річ очевидна наприклад, що книжкова продукція мусить бути дорогша при малім, хиткім і певнім книжковім збуті... (М. Гр., На укр.т. Іще про н.:400); Наприклад коли з руської історії тільки «вилучаєть» історія України, з «русского языка» мова українська, і т.и. (М. Гр., С.укр.к.:417); Згадати напр. заходи коло приватних шкіл... (М. Гр., На укр.т. З нов.д.:44); Напр. «Товариць», оден з впливовіших органів російських поступовців подає з дня 20/IX (З/Х) ось яку статю... (М. Гр., З б.хв.:146); «Основа» нпр. нічим не провокована голосила, що Українці не потрібують виробляти своєї наукової мови... (М. Гр., На п.ст.:81); Приміром, коли вийде так, що не можна викладати в усіх тих університетах української етнології й археології... (М. Гр., С.укр.к.:214).

Зазначені засоби логізації вісниківського викладу М. Грушевський-журналіст використовував з метою уникнути невизначеності, приблизності, багатомірності, забезпечити аргументації логічну переконливість, послідовність.

У публіцистиці Великого Українця домінують спокійний, академічний виклад думки, наукове осмислення того чи іншого явища, мовлення, максимально очищене від суб'єктивного змісту. Як учений М. Грушевський досконало володів методами наукового пізнання дійсності. Звісно, поліфонізм таланту вісниківського редактора позначився на його журналістському дискурсі.

Об'єктом дослідження Грушевського-публіциста є конкретне явище, в глибину якого він проникає за допомогою логічно-понятійних засобів. Л. Павлюк чітко визначила вектор журналістських обсервацій Професора: «Коли вимагалось облагородити образ «тюрми народів», завжди наготові були цінності Спільного — стереотипи «спільної колиски», «спільної долі», «спільних завдань». А Михайло Грушевський життя поклав на те, щоб показати, як набирала силу інша тенденція — націо-

нальної індивідуалізації, відокремлення, «особисті», «окремшності» [4, с. 95]. Тому в центрі уваги головного редактора ЛНВ конкретні категорії і поняття, що визначають суть українського життя, а саме: «конституційне питання і українство в Росії» (М. Гр., К.п. і укр.:245); «українська університетська наука» (М. Гр., С.укр.к.:42); «українсько-руська громада» (М. Гр., На п.ст.:77); «Україна окремішна» (М. Гр., Укр.окр.:10); «українське громадянство» (М. Гр., На укр.т. Ще пр.к.:121); «українське наукове товариство» (М. Гр., На укр.т. Н.п.:130); «українські студенти» (М. Гр., На укр.т. Б. і д.:434); «наше культурне жите» (М. Гр., На укр.т. Іще про н.:392); «Галичина і Україна» (М. Гр., З б.хв. Гал. і Укр.:489) тощо.

Основна мета публіциста — розкриття суті факту. Для аргументації цієї тези проаналізуємо статтю М. Грушевського «Галичина і Україна».

У першому ж абзаці автор чітко з'ясовує предмет дослідження: На деяких сторонах сього процесу, що безпосередно дотикає Галичини й її відносин до російської України, хочу я сим разом спинити увагу читачів (М. Гр., З б.хв. Гал. і Укр.:489). У наступних композиційних блоках здійснюється аналітичний виклад поглядів опонентів щодо актуалізованого питання.

Вичерпно ідентифікуючи аргументаційні константи галицької суспільності, журналіст розосереджує логічний контекст навколо повторюваного чотири рази слова «привикла». За допомогою такого прийому М. Грушевський, по-перше, нанизує один на одного поодинокі аргументи, які разом komponують повну і точну систему логічної аргументації, по-друге, резонувана семантика слова переконує читача в інертності інтелектуальних спромог галичан.

Другий композиційний блок статті охоплює систему аргументів, висунутих на противагу засвідченим у попередньому композиційному блоці. Опоненти, тобто «люде, що ближе приглядалися українським відносинам, задивлялися, певно, меньше оптимістично» (М. Гр. З б.хв. Гал. і Укр.:491).

Позиціонована теза обґрунтовується низкою аргументів, кожен з яких уводиться в дискурс за допомогою препозитивно артикульованих логічно-понятійних засобів, а саме: «вони знали, що...»; «свідомі були вони й того, що...»; «не було тайною вкінці для них і те, що...». Характерно, що дедуктивне висунення на перший план узагальнюючої тези доповнене індуктивною репрезентацією висновкової тези: «Все се мусіло людей, ближе обзнайомлених з українськими відносинами, настрою-

вати скептичніше до тих галицько-українських перспектив» (М. Гр., З б.хв. Гал. і Укр.:490).

Симптоматично також, що більшість із наведених аргументів охоплюють контрарні судження. Перший аргумент постає на перетині інтекстів «Україна — се не зачарований королевич, який від одного слова встане повний сил і життя і одним рухом своєї булави пробудить кипуче, сильне національне жите наоколо» й «се організм тяжко ослаблений довгою хворобою, довгою деструкційною роботою сильних реактивів обезвладнений, отроений, який тільки поволі може відзискати свої сили й активну енергію» (М. Гр., З б.хв. Гал. і Укр.:490). Грушевський-журналіст так добирає опозиційні факти, що у своїй сукупності вони представляють аналізоване явище у всій множинності можливих виявів. Відповідну архітектоніку має третій із аналізованих аргументів: «...На Україні поруч людей, які від перших заборон українського слова дивили ся на Галичину як на український Піємонт, як на ту всеукраїнську фабрику, де мусить вести ся національна робота для цілої України, де слушного часу, — були все елементи, яким сей наклін до Галичини дуже не подобав ся, які все твердо стояли на тім, що «малорусській вопрось можетъ быть разрѣшенъ только на русской почвѣ»,.. в очах одних се братанне з Галичиною стягало на українство небажані підозріння в офіційальних сферах; иньші бояли ся, так би сказати, занечищення, викривлення галицькими елементами українського руху, українського елементу в Росії» (М. Гр., З б.хв. Гал. і Укр.:491). Отже, публіцист викладає докази у вигляді дилеми, але надає цьому логічному прийому певної модифікації, що стала наслідком медіативності мовної ментальності головного редактора «Літературно-Наукового Вістника».

Ознайомивши читачів з різними поглядами щодо суті справи, М. Грушевський подає своє бачення проблеми. Свої міркування він розпочинає з позиціонування вихідної тези «Але дійсність, яка розвинула ся протягом остатнього року,.. мабуть перейшла й найбільш песимістичні пророцтва... І спеціально в відносинах України до Галичини не показало ся не тільки ніяких тенденцій до тіснішого зближення в інтересах тої національної концентрації, а зовсім противне» (М. Гр., З б.хв. Гал. і Укр.:491). У поданих нижче композиційних блоках публіцист експлікує свою візію проблеми. У першій аргументуючій частині він з'ясовує причини національної роз'єднаності України і завершує композиційний блок заклично-спрямовуючим висновком «...Українці мусять всю енергію вложити в те, аби відогріти національне по-

чуте, і з ним — почуте національної спільности, солідарности у різних частин українського народу, та сконцентрувати, можливо систематично і пляново, національні сили тих різних частин на спільній національній роботі...» (М. Гр., З б.хв. Гал. і Укр.:492).

Для другого композиційного блоку кульмінаційною стала думка про те, що «сама Україна так само як і Галичина,.. не становить вповні однородного комплексу...». Аргументи журналіста логічно підсумовуються: «Треба розвивати в них почуття єдности, солідарности, близькості, а не роздмухувати різниці, які їх ділять...» (М. Гр., З б.хв. Гал. і Укр.:493).

У третьому композиційному блоці М. Грушевський висловлює припущення, до яких невтішних наслідків може призвести диференціація українських земель. І знову резюме-заклик «Розуміть ся, Галичане й Українці не повинні допустити до сього» (М. Гр., З б.хв. Гал. і Укр.:494) з розгалуженою мотивацією.

Четвертий композиційний блок являє собою програму дій галицької спільноти на шляху до всеукраїнської єдності. Лише на цьому шляху, підсумовує «сеньйор українських журналістів» (Ю. Тернопільський), лежить «інтерес самої Галичини, запорука її будучности, її визволення з нинішньої нужди й неволі» (М. Гр., З б.хв. Гал. і Укр.:496).

Цей стислий огляд свідчить про те, що свої міркування Грушевський-публіцист викладав тільки після з'ясування думок, поширених у суспільстві, — суто науковий підхід. Ми переконалися, що журналіст досконало опанував мистецтво наукової композиції. Кожен композиційний блок статті має свій зачин, аргументуючу і заключну частини. Основу аргументуючої частини становить фактичний матеріал, що кореспондує, зазвичай, у логічно-понятійній формі. Загальний висновок ідентифікує суть досліджуваного явища. Стаття завершується окресленням перспектив подальшого журналістського пошуку: «А до становища української суспільности в сій справі я постараюсь вернути ся иньшим разом» (М. Гр., З б.хв. Гал. і Укр.:496).

Розглянутий логізований виклад впливає не тільки на розум, а й на підсвідомість читача ЛНВ. Логічно-понятійне, як відомо, несе інтелектуальну функцію. Серйозно переймаючись надмірною емоційністю українців, М. Грушевський намагався розвинути в них абстрактно-логічне мислення, привчити до аналітичної думки. З цією метою публіцист використовував типові вербальні стратегії, раціональні за характером репрезентації.

Список літератури

1. Курганський І. П. Майстерність Франка-публіциста / І. П. Курганський. — Львів : Вид. об'єднання «Вища школа», 1974. — 148 с.
2. Липинський В. К. Листи до братів-хліборобів. Про ідею та організацію українського монархізму (Уривки) / Липинський В'ячеслав Казимирович // Українська державницька ідея: Антологія політичного традиціоналізму / укладання й передм.: О. Шокало, Я. Орос; біогр. довідки: О. Шокало. — К. : МАУП, 2007. — С. 143–154.
3. Лысый И. Менталитет и духовная культура украинцев / Иван Лысый ; пер. с укр. Н. Лозовой // Философская и социологическая мысль. — 1995. — №11–12. — С. 37–59.
4. Павлюк Л. С. Структурно-семантична організація дискусійно-полемічного дискурсу (за матеріалами української політичної публіцистики 1–ї пол. 20-го ст.) : дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 — журналістика / Павлюк Людмила Степанівна. — К., 1996. — 162 с.
5. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації / Я. Радевич-Винницький. — Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 1997. — 360 с.
6. Романюк М. М. «Українське питання» у публіцистиці Михайла Грушевського / М. М. Романюк // Українська періодика: історія і сучасність : доп. і повід. другої всеукр. наук.-теорет. конф. 21-22 грудня 1994 р. / ред. кол.: М. М. Романюк (відп. ред.) та ін. — Львів : Житомир, 1994. — С. 5–8.
7. Храмова В. До проблеми української ментальності / Вікторія Храмова, доктор філософських наук // Українська душа / відп. ред. д-р філос. наук Вікторія Храмова. — К. : Фенікс, 1992. — С. 3–35.

Умовні скорочення

М. Гр., 3 б.хв. — Грушевський М. З біжучої хвилі / М. Грушевський // ЛНВ. — 1906. — Річник IX. — Том XXXVI. — Книжка X. — С. 145–149.

М. Гр., 3 б.хв. Гал. і Укр. — Грушевський М. З біжучої хвилі. Галичина і Україна / М. Грушевський // ЛНВ. — 1906. — Річник IX. — Том XXXVI. — Книжка XII. — С. 489–496.

М. Гр., К.п. і укр. — Грушевський М. Конституційне питання і українство в Росії / М. Грушевський // ЛНВ. — 1905. — Річник VIII. — Том XXX. — Книжка VI. — С. 245–258.

М. Гр., На п.ст. — Грушевський М. На порозі століття. (Присвячено перемишльській українсько-руській громаді) // ЛНВ. — 1901. — Річник IV. — Том XIII. — Книжка II. — С. 77–87.

М. Гр., На укр.т. Б. і д. — Грушевський М. На українські теми. Батьки і діти / Мих. Грушевський // ЛНВ. — 1913. — Річник XVI. — Том LXI. — Книжка III. — С. 434–441.

М. Гр., На укр.т. З нов.д. — Грушевський М. На українські теми. З новорічних думок / Мих. Грушевський // ЛНВ. — 1910. — Річник XIII. — Том XLIX. — Книжка I. — С. 43–56.

М. Гр., На укр.т. Іще про н. — Грушевський М. На українські теми. Іще про наше культурне жите / Мих. Грушевський // ЛНВ. — 1911. — Річник XIV. — Том LIII. — Книжка II. — С. 392–403.

М. Гр., На укр.т. Н.п. — Грушевський М. На українські теми. Не пора / Мих. Грушевський // ЛНВ. — 1908. — Річник XI. — Том XLIII. — Книжка VII. — С. 130–140.

М. Гр., На укр.т. Сл.н.м. — Грушевський М. На українські теми. Слово на малодушних / Мих. Грушевський // ЛНВ. — 1910. — Річник XIII. — Том XLIX. — Книжка II. — С. 330–334.

М. Гр., На укр.т. Ще одн.п. — Грушевський М. На українські теми. Ще одна повість про те, як посварив ся Іван Іванович з Іваном Никифоровичем / М. Грушевський // ЛНВ. — 1908. — Річник XI. — Том XLII. — Книжка I. — С. 188–193.

М. Гр., На укр.т. Ще пр.к. — Грушевський М. На українські теми. Ще про культуру і критику / Мих. Грушевський // ЛНВ. — 1908. — Річник XI. — Том XLIV. — Книжка X. — С. 121–136.

М. Гр., Не д. — Грушевський М. Не даймо ся! / М. Грушевський // ЛНВ. — 1905. — Річник VIII. — Том XXXI. — Книжка VII. — С. 90–92.

М. Гр., С. укр.к. — Грушевський М. Справа українських кафедр і наші наукові потреби / Мих. Грушевський // ЛНВ. — 1907. — Річник X. — Том XXXVII. — Книжка I. — С. 42–57; Книжка II. — С. 213–220; Книжка III. — С. 408–418.

М. Гр., Укр. і п.дн. — Грушевський М. Українство і питання дня в Росії / М. Грушевський // ЛНВ. — 1905. — Річник VIII. — Том XXX. — Книжка IV. — С. 1–10.

М. Гр., Укр.окр. — Грушевський М. Україна окремішна / М. Грушевський // ЛНВ. — 1919. — Річник XX. — Том LXXIII. — Книжка I. — С. 10–19.

Надійшла до редколегії 24.03.2010 р.